

คุณภาพของอุดมศึกษาไทย

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ กำจร ตติยกวี

รองเลขาธิการคณะกรรมการการอุดมศึกษา

คุณภาพการอุดมศึกษาไทย : ปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

เป็นที่ทราบกันดีว่า ในโลกของการเปลี่ยนแปลงและโลกแห่งการแข่งขันนั้น ความรู้ (knowledge) ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กร สังคม และประเทศ การวัดขีดความสามารถของประเทศจึงมุ่งเป้าไปที่คุณภาพของคนในประเทศ หากประเทศใดมีประชาชนที่มีความรู้ หรือรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ หรือใช้ชีวิตอยู่บนฐานของความรู้ ย่อมส่งเสริมให้ประเทศสามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาได้อย่างยั่งยืน อุดมศึกษาไทยซึ่งมีพันธกิจสำคัญในการผลิตกำลังคนระดับสูงที่มีความรู้และคุณธรรมออกไปเป็นกำลังสำคัญในภาคส่วนต่าง ๆ ของประเทศจึงได้รับความคาดหวังจากสังคมให้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นกำลังสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การเพิ่มความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม การธำรงความสามัคคีของสังคม การต่อสู้กับความยากจน การส่งเสริมประชาธิปไตย ตลอดจนจนถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน สถาบันอุดมศึกษาไทยจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงความคาดหวังดังกล่าว รวมทั้งจะต้องปรับตัวและก้าวให้ทันการเปลี่ยนแปลง เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและก้าวข้ามพันธกิจที่ทำพาดังกล่าว

ผลกระทบของสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกต่อการอุดมศึกษาไทย

การอุดมศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การเพิ่มความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม การธำรงความสามัคคีของสังคม การต่อสู้กับความยากจน การส่งเสริมประชาธิปไตย ตลอดจนจนถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การอุดมศึกษาในทุกยุคทุกสมัยจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศย่อมส่งผลกระทบต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบันมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมฐานความรู้ (knowledge-based society) เน้นการใช้สติปัญญามากขึ้นและใช้แรงงานลดลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงในลักษณะของการเพิ่มฐานทางเทคนิคและความต้องการความรู้และทักษะการทำงานมากขึ้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบขององค์กรและการพัฒนาภารกิจใหม่ ๆ ทั้งนี้ สามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบอย่างเด่นชัดต่อการอุดมศึกษาได้ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางภูมิรัฐศาสตร์และการเมืองของโลกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกภูมิภาคของโลก ส่งผลกระทบต่อทุกประเทศในทุก ๆ ด้านทั้งบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและ

การเมือง รวมทั้งการศึกษา อาทิ การเปิดเสรีทางการค้าพหุภาคีและทวิภาคี การรวมตัวของกลุ่มประเทศเพื่อเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคงทางการเมือง

2. การเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นำไปสู่ความต้องการความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ในการทำงานของพลโลก ซึ่งการอุดมศึกษาจะต้องผลิตบัณฑิตให้สามารถตอบสนอง

3. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้กลายเป็นโลกไร้พรมแดน และเป็นตัวเร่งการแข่งขันให้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การอุดมศึกษาต้องสร้างผลิตภาพ (productivity) ที่สามารถตอบสนองขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ รวมทั้งการแข่งขันบริการทางการศึกษาด้วย

4. ขีดจำกัดของทรัพยากรทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องแสวงหาแหล่งทุนจากภายนอกและทำงานเป็นเครือข่ายมากขึ้น

5. ความเจริญเติบโตและความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดความต้องการกำลังคนที่มีคุณภาพ บัณฑิตจึงต้องเป็นผู้ที่มีทักษะทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ มีความรอบรู้และก้าวหน้าทันโลก

6. การปกป้องผลประโยชน์ทางทรัพย์สินทางปัญญา สถาบันอุดมศึกษาในฐานะชุมปัญญาและแหล่งสร้างสรรค์นวัตกรรมต้องมีบทบาททั้งการสร้าง ปกป้อง และคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบัน

ปัญหาคุณภาพและความท้าทายต่อการอุดมศึกษาไทย

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้การอุดมศึกษาของไทยไม่สามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็วเท่าที่ควร จึงเกิดช่องว่างที่ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการพัฒนาอุดมศึกษาของประเทศ สรุปได้ 3 เรื่องหลัก ๆ คือ

1. ความอ่อนแอด้านคุณภาพการศึกษา อันนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น บัณฑิตด้อยคุณภาพ ปัญหาการว่างงานและการก้าวไม่ทันกับความรู้ใหม่ การขาดแคลนอาจารย์ที่มีคุณวุฒิสูง

2. การไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมภายในประเทศและการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันกับการต่างประเทศอย่างเต็มที่

3. มุมมองการอุดมศึกษาเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่ผลิตสินค้าและให้บริการมากกว่าการศึกษาเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้ทิศทางการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปและมุ่งเชิงพาณิชย์มากขึ้น เนื่องจากการจัดสรรงบประมาณของรัฐมีจำกัด

ในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่า ปัญหาที่เกิดจากช่องว่างในการปรับตัวของอุดมศึกษาไทยเป็นปัญหาเชิงคุณภาพที่สถาบันอุดมศึกษาไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของสังคมได้

ตามบทบาทหน้าที่และความคาดหวัง สิ่งท้าทายอุดมศึกษาไทยจึงเป็นการเอาชนะปัญหาที่เกิดขึ้น และการปูทางไปสู่คุณภาพที่คาดหวังในอนาคต ได้แก่

1. การทำให้ “ผลผลิต” และ “ผลลัพธ์” ของการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นที่พึงพอใจของผู้เรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และสอดคล้องกับความต้องการของชาติ และการแข่งขันทางเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน
2. การทำให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถพัฒนาความเป็นเลิศตามความเชี่ยวชาญ และรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสค่านิยมและตลาดแรงงาน รวมทั้งพัฒนาเพื่อก้าวขึ้นสู่มาตรฐานสากล
3. การทำให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงสารสนเทศเกี่ยวกับคุณภาพมาตรฐานการศึกษา ระดับอุดมศึกษาของประเทศ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการเลือกเข้าเรียนและการส่งเสริมสนับสนุน
4. การทำให้เกิด “วัฒนธรรมคุณภาพ” (quality culture) ในสถาบันอุดมศึกษา เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตการทำงาน

นโยบาย : พัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา มีหน้าที่กำหนดทิศทาง นโยบาย กำกับดูแล และพัฒนาระบบอุดมศึกษา โดยมีสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา หรือเรียกโดยย่อว่า “สกอ.” ทำหน้าที่เป็นหน่วยบริหารจัดการระบบอุดมศึกษา ซึ่งในปัจจุบัน สกอ. มุ่งเน้นการบริหารจัดการระบบอุดมศึกษา โดยใช้การเชื่อมโยงกลไกการใช้อำนาจรัฐ อำนาจสังคม และประชาชนให้เข้ามาร่วมกำกับดูแลคุณภาพการศึกษา นอกเหนือจากการใช้อำนาจรัฐเพียงลำพังในการกำหนดกฎกติกา ข้อบังคับต่าง ๆ และเสริมด้วยแนวทางการใช้ความรู้เข้ามาพัฒนาระบบอุดมศึกษา อาทิ การเชื่อมโยงสถาบันอุดมศึกษากับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็น real sector เพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพมาตรฐานการอุดมศึกษาไทยให้สามารถผลิตและพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพ สามารถปรับตัวสำหรับงานที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต พัฒนาศักยภาพอุดมศึกษาในการสร้างความรู้และนวัตกรรม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ รวมทั้งยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศตามปรัชญาและปณิธานของสถาบันอุดมศึกษา และส่งเสริมความเป็นเลิศของสถาบันอุดมศึกษาไปสู่การเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาและวิจัยพัฒนาในภูมิภาค โดยมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืน ภายใต้มาตรฐานการอุดมศึกษา 3 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต ด้านการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการอุดมศึกษา และด้านการพัฒนาคุณภาพการสร้างและพัฒนาสังคมความรู้และสังคมแห่งการเรียนรู้ นโยบายและแนวทางในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งด้านคุณภาพ แหล่งเรียนรู้ และระบบบริหารจัดการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาที่สำคัญ และเป็นนโยบายที่ สกอ. ร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาดำเนินการแล้ว ดังเช่น

1. การพัฒนาผู้เรียนและผู้สอน

ยกระดับคุณภาพผู้เรียนที่จะเข้าสู่ระบบอุดมศึกษา โดยการประสานการทำงานกับหน่วยงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาคุณภาพนักเรียน อาทิ การส่งเสริมหลักสูตรที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การปรับระบบการประเมินผลการเรียน พร้อมทั้งยกระดับคุณภาพหน่วยผลิตครู คือ คณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตนักเรียน ซึ่งในเรื่องนี้กระทรวงศึกษาธิการเองก็มีโครงการครุพันธุ์ใหม่ เพื่อสร้างครูให้มีคุณสมบัติอย่างน้อย 2 ประการ คือ เก่งและดี เนื่องจากผู้สอนต้องมีคุณภาพด้านคุณวุฒิ ศักยภาพพื้นฐานที่จำเป็นของวิชาชีพอาจารย์ ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการแสวงหาความรู้ รวมทั้งความสามารถในการทำวิจัย และสิ่งสำคัญที่จะละเลยไม่ได้ คือ การปฏิรูประบบการคัดเลือกบุคคลเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นคอขวดสำคัญของระบบการศึกษาไทยและยังไม่สามารถแก้ไขได้ในปัจจุบัน

2. การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

มุ่งเน้นการสร้างหลักสูตรที่เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น มีความรู้คู่คุณธรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจเรื่องคุณภาพ และเป็นตัวนำในการขับเคลื่อนการปรับกระบวนการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งปฏิรูปการเรียนรู้ของตนเองอย่างเป็นสากล และได้ประกาศกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 หรือ Thai Qualifications Framework for Higher Education (TQF) ขึ้น เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและเพื่อประโยชน์ต่อการรับรองมาตรฐานคุณวุฒิในระดับอุดมศึกษา ซึ่งกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ จะประกอบด้วย 1) ระดับคุณวุฒิ ได้แก่ ระดับอนุปริญญา (3 ปี) ระดับปริญญาตรี ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต ระดับปริญญาโท ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง และระดับปริญญาเอก และ 2) คุณภาพของบัณฑิตทุกระดับคุณวุฒิและสาขา / สาขาวิชาต่างๆ ต้องเป็นไปตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ที่กำหนดและต้องครอบคลุมอย่างน้อย 5 ด้าน คือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

3. การพัฒนาด้านการวิจัย

ส่งเสริมการวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาที่เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเชิงวิชาการและการพัฒนาประเทศ ด้วยการปรับระบบการจัดสรรเงินอุดหนุนการวิจัยในมหาวิทยาลัยที่มีศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาต่อยอดไปสู่ World Class University โดยมหาวิทยาลัยที่มีการวิจัยที่เข้มแข็งต้องเกื้อหนุนแก่มหาวิทยาลัยรุ่นน้องให้สามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถปฏิบัติการที่มีคุณภาพตามทิศทางและปรัชญาที่สภามหาวิทยาลัยกำหนดไว้ โดยจะเป็นการส่งเสริมให้

เกิดการผลิตผลงานทางด้านการวิจัยเพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศ ทั้งภาคเศรษฐกิจ ภาคสังคม และภาคอื่นๆ อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งมุ่งเน้นการเพิ่มบุคลากรทางการวิจัยให้เกิดขึ้นในประเทศไทย ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผลจากการดำเนินงานดังกล่าวจะทำให้มหาวิทยาลัยไทยติดอันดับสูงขึ้นในการจัดอันดับมหาวิทยาลัยโลก และเกิดผลงานวิจัยนำไปสู่การพัฒนาในภาคเศรษฐกิจ ทั้งภาคการผลิต การส่งออก ภาคบริการ รวมทั้งภาคสังคมมากขึ้น มีผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ได้จริง อีกทั้งช่วยให้สถาบันอุดมศึกษาของไทยมีความเข้มแข็งสามารถรองรับโครงการสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาในภูมิภาคได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลถึงการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

4. การพัฒนาระบบบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษา

ให้ความสำคัญกับระบบการจัดการและการกำกับดูแล ซึ่งหัวใจสำคัญก็คือ สภาพสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการกำหนดและกำกับนโยบายรวมทั้งการควบคุมดูแลกิจการทั่วไปของสถาบันอุดมศึกษา ดังนั้น สภาพสถาบันอุดมศึกษาจึงต้องดูแล กำกับให้มหาวิทยาลัยมีการบริหารจัดการที่ดี คือ มีเสรีภาพทางวิชาการ มีความเป็นอิสระ มีความรับผิดชอบต่อสังคม ผสมผสานกับหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารด้วยหลักนิติธรรม คุณธรรม โปร่งใส มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม และคุ้มค่า นอกจากนี้ สถาบันอุดมศึกษาต้องคำนึงถึงผู้รับบริการ คำนึงถึงคุณภาพของผลิตที่ส่งมอบให้กับสังคม สถาบันอุดมศึกษาต้องพร้อมที่จะเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ เพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พร้อมรับการประเมินจากสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสถาบัน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาระบบอุดมศึกษาของประเทศในอนาคต

5. การส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาค (Education Hub)

ประเทศไทยจะต้องก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาในภูมิภาค เนื่องจากมีข้อได้เปรียบหลายประการที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้สามารถเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาได้ อาทิ มีจุดได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ที่เป็นจุดยุทธศาสตร์เชื่อมโยงประเทศต่างๆ ในอาเซียน และภูมิภาคอื่นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมทางอากาศระหว่างประเทศ มีสถานศึกษาที่มีศักยภาพในการจัดการศึกษานานาชาติ นอกจากนี้ ยังมีแรงบีบจากการเปิดเสรีทางการค้าและบริการทำให้ประเทศไทยต้องเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันทุกด้าน สิ่งสำคัญเร่งด่วนที่การอุดมศึกษาต้องดำเนินการ คือ 1) ยกระดับคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของประเทศสู่ระดับสากล โดยให้ความสำคัญกับการประกันคุณภาพในทุกกระบวนการของการจัดการศึกษา 2) สร้างผู้นำทางวิชาการและการให้คำแนะนำปริญญาระดับนานาชาติ รวมทั้งสร้างปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ที่จำเป็น อาทิ การประชาสัมพันธ์เชิงรุกกับประเทศกลุ่มเป้าหมาย การปรับปรุงบริการสำหรับนักศึกษาต่างชาติ การจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือทางวิชาการระหว่างประเทศ เป็นต้น